

AGGLOMERÁCIÓS TELEPÜLÉSEK MEZŐGAZDASÁGÁNAK VIZSGÁLATA A SZIGETKÖZBEN II.

HORVÁTH ESZTER¹

Összefoglalás

A jövőben a figyelem, valamint a kutatások középpontjába kell, hogy kerüljenek az agglomerálódó és agglomerációs települések mezőgazdaságának (agglomerációs mezőgazdaság) jellemzői, átalakulását tárgyaló vizsgálatok. A kutatás első részében a szigetközi mezőgazdasági vállalkozások számának alakulását és tevékenységüket vizsgáltam. Jelen kutatással és elemzéssel a térség településeinek mezőgazdaságát alakító agrárvállalkozások elemzésén túl a falvak őstermelőit, illetve a városok körül megjelenő mezőgazdasági forma (CSA = Common Supported Agriculture) térségi megjelenési rendszerét mutatom be.

Kulcsszavak

agglomerációs mezőgazdaság, városkörnyék, Győri Ipari Körzet (GYIK), őstermelők, közösség által támogatott mezőgazdaság (CSA)

Summary

The tendency shows some change, diversity and accommodation of the function and the activity of agriculture around the cities. In my opinion, researches of agglomeration's agriculture become very important and necessary in the future. There are two main parts of this research, in the first one I have analysed the number and activity of agrarian enterprises in Szigetköz. I analysed the relationship between the location of the enterprises and the distance of these enterprises from Győr. In this research I show the number of farmers in Szigetköz and the system of the community-supported agriculture in this region.

Keywords

agriculture of agglomeration, city region, Industrial Sector of Győr, farmer, Common Supported Agriculture (CSA)

¹ egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem; E-mail: borses@sze.hu

Az elemzés az EFOP3.6.1-16-2016-00017 számú projekt keretében készült.

Bevezetés

Kutatásom célja a korábbi, a térség mezőgazdaságára irányuló vizsgálataim folytatása (Horváth 2016; 2017) a Szigetköz teljes mezőgazdaságának feltárása, elemzése, a befolyásoló tényezők kimutatása, a vázolt prognózisok követése. Jelen tanulmány a szigetközi települések őstermelőinek számának alakulását, az általuk előállított termékek általános ismérveit, valamint a városkörnyéki mezőgazdaság, a közösség által támogatott mezőgazdasági rendszerek térségi megjelenési formáját tárgyalja.

Győr és térsége gazdasági súlyát vizsgáló tanulmányok szerint Győr és vonzáskörzete Magyarország egyik legfejlettebb és legerősebb gazdasági pólusának tekinthető. 2010-ben a megye területének közel felét kitevő Győri Járműipari Körzet (GYIK) a megyei GDP 68,1%-ának megfelelő hozzáadott értéket generált. Ennek 88,7%-a, a megyei érték 60,4%-a Győrben termelődött (Dusek et al. 2015).

A térség gazdaságára a legjelentősebb hatást a Győrött letelepedett AUDI gyárkomplexum és az arra épült ipari és kiszolgáló bázis gyakorolja, melynek hatására Győr és térségének gazdasága – ezáltal az agrárium által előállított termékekre fizetőképes kereslettel rendelkező népessége is – ugrásszerűen fejlődött.

A vizsgálataimat a tématerület érzékenysége és összetettsége teszi igazán fontossá. A térség mezőgazdaságát napjainkban alakító tényezők közül néhány (Horváth 2016):

- Gazdasági tényezők:
 - mezőgazdaság térvesztése
 - mezőgazdaság eredményessége
 - multifunkcionális mezőgazdaság elvárásai
 - vidékfejlesztési paradigmaváltás
 - munkahelyek a városban
- Földrajzi tényezők:
 - Győri Ipari Körzet hatása
 - Ausztria, Szlovákia közelsége
- Társadalmi hatás:
 - hozzáállás a mezőgazdasági munkához
 - fogyasztói szokások változása
- Természeti hatás:
 - a táj adottságai és sajátosságai

Mindezek egyszerre, egy helyen összpontosulnak a térségben, ezért a kutatás többlépcsős vizsgálatot, összetett szemléletet és megközelítési módot igényel. A tájegység mezőgazdaságáról – a térség sajátos társadalmi–gazdasági–természeti összefüggéseinek hatása következtében – az alábbi megállapítások tehetők (Horváth 2017):

- A területi gazdaság legfontosabb mutatói szerint a térség nem tekinthető homogénnek. A kisebb területi egységek között jelentős különbségek tapasztalhatók.
 - Vizsgálataim igazolták, hogy ez a differenciáltság a mezőgazdaság területén is megjelenik, Győrhöz közeledve csökken a mezőgazdasági vállalkozások száma, érvényesül a város, a Győri Ipari Körzet munkaerő elszívó hatása.
- A győri agglomeráció, a térség országos szinten egy koncentrációs folyamat célterülete, Győr és térsége a Budapesti agglomeráció mellett jelentős belföldi migrációs (főként munkavállalói) cél.
 - Vizsgálataim kimutatták, hogy a győri agglomeráció szigetközi településeiben folyamatosan csökken a szántók aránya, nő a művelésből kivont területek száma, azok építési telekké alakítása és az épített házak száma.

- A Szigetköz hagyományos zöldségtermő területei jórészt Alsó-Szigetközben (Győr és környéke) található még napjainkban is. Viszont inkább a Felső-szigetközi (Mosonmagyaróvár környékén) térségben folyik „intenzívebb” mezőgazdálkodás.
- A győri agglomeráció szigetközi településein új folyamatok körvonalazódnak, melyek a mezőgazdasági szolgáltatások előtérbe kerülését vetítik előre.

Aktualitások a mezőgazdaságban

A térség mezőgazdaságának szeplői között a mezőgazdasági őstermelők is jelen vannak. Számuk mára elenyésző, az országos tendenciához hasonlóan arányuk folyamatosan csökken. Hazánkban 2016-ban az előző évhez viszonyítva 3,96%-kal csökkent a mezőgazdasági őstermelők száma (KSH). A számuk csökkenése nem új keletű, hisz Magyarországon rendkívül nehéz pusztán mezőgazdasági őstermelésből megélni. Ezt kompenzálva az őstermelők leginkább egyéb jövedelemforrás után néznek, így az őstermelői tevékenység mindinkább háttérbe szorul, továbbá a mezőgazdasági munka negatív megítélése, az őstermelői életforma kedvezőtlen megítélése nem nyújt elegendő motivációt a tevékenység megkezdésére, végzésre (Kocsó 2014).

A tendencia negatívan érinti a helyi termék előállítását, e termékek rendszerét. A helyi termékek előállításában elsődleges szerepet tölthetnének be az őstermelők, hozzájárulva a helyi élelmiszer rendszerek olyan fontos funkcióihoz, mint a helyi és regionális gazdaság támogatása, alapvető szintű élelmiszer-önellátást biztosítása, önfoglalkoztatási lehetőség megteremtése, munkahelyek létesítése, a kipusztulóban levő gyümölcs-, zöldségfélék, valamint állatfajok fenntartása. Továbbá az autentikus, hagyományos, eredeti, fenntartható, szezonális, vagy egyéb, a helyi lakosság által nagyra értékelt tulajdonságai révén kínálatuk erősíti a társadalmi kohéziót és a közösségi szellemet, környezetbarát magatartásra, aktív állampolgári részvételre ösztönzi a helyi közösséget. A helyi termékek értékesítésével a termelők és a fogyasztók között létrejövő közvetlen kapcsolat jelentheti az egyik legértékesebb és leglényegesebb alapot a városkörnyéki mezőgazdasági formák elterjedéséhez (NAK 2016).

A városi (és városkörnyéki) mezőgazdaság mind fontosabb jóléti és társadalmi szerepet tölt be, nem csak azzal, hogy hozzájárul egy szűkebb vagy tágabb közösség élelmiszeréhez (a fejlődő országokban ez az elsődleges funkciója), hanem – és egyre fontosabb – szerepe van a városi és vidéki lakosság közötti kapcsolatok erősítésében is (mely a fejlett országokra jellemző).

A kutatás során ezért kitértem, a városok körüli mezőgazdasági formák „új elemeként” a közösség által támogatott mezőgazdaságra (Common Supported Agriculture=CSA) is (melyek általában az agglomerációkban szerveződnek).

A közösség által támogatott mezőgazdaság

A közösség által támogatott mezőgazdaság egy gazdálkodóból és egy fogyasztói csoportból álló rendszer, akik kölcsönösen elkötelezik magukat az együttműködés mellett. A kialakított termelői-fogyasztói rendszer hozzájárul a helyi gazdaság erősítéséhez (multiplikatív hatás), illetve elősegíti a területi kohézió megvalósulását.

Főbb jellemzői:

- Az eladó és vevő nem ellenérdekeltek, hanem szövetségesek
- Előnyös mindkét fél számára
- Fontos sajátossága továbbá, hogy a helyi termékek közvetlenül, az ún. REL (Rövid Ellátási Lánc) útján kerülnek a fogyasztóhoz.

A REL-ek általános jellemzői (Benedek 2014):

- kicsi a távolság az élelmiszer termőhelye és a piaca között (földrajzi tényező),
- „kicsi a távolság”, azaz közvetlen a kapcsolat a termelő és a fogyasztó között (társadalmi faktor),
- kicsi a szállítási távolság (ami csökkenti a környezetterhelést), illetve csak az adott éghajlaton, csak az adott évszakban előállítható termékeket vásárolhatják meg a fogyasztók (biológiai tényezők).

A közösség által támogatott (KTM) mezőgazdaság, mint gazdálkodási forma jelenleg hazánkban még nem kiforrott,- vásárlói közösséget a vásárlók egynegyede, a dobozrendszert és a részes gazdálkodást 3-3 % ismeri és vásárol terméket ilyen formában - így számos területen változtatásokat, valamint elterjedésük elősegítése érdekében szélesebb körű közvetlen és/vagy közvetett támogatási formákat igényelne (Gombkötő et al. 2017).

A CSA formái hazánkban (az elköteleződés erősödése alapján felsorolva):

- Termelői piacok
- Helyi védjegy rendszerek
- Bevásárló közösségek:
 - több helyi termelő, egy civil szervezet vagy a fogyasztók kisebb közössége
 - hazánkban szatyor néven ismertek
 - változatosak
 - fogyasztó számára széles választékot kínálnak
 - termelő számára bizonytalanságot jelenthet
- Állandó vásárlók rendszere:
 - „alapja: a gazdálkodók és a vásárlók állandó szövetséget hoznak létre,
 - ellentétben a részarányos gazdálkodással, ebben a rendszerben azonban nem,
 - jellemző az előre fizetés és a hosszú távú elköteleződés, „lazább” kapcsolat,
 - a termelő és a vásárlók előre megállapodnak egységcsomag/egységdoboz,
 - árában, és a tagok vásárlásának időpontjában,
 - vásárlóközönsége mérete alapján szervezi a termelést a gazdálkodó.
- Részarányos rendszerek:
 - legszorosabb elköteleződési formája,
 - a részarány az éves termés egy részét jelenti, amiért a fogyasztó előre fizet,
 - a gazdálkodó az év elején becslést készít (termelésről és annak költségeiről, megélhetéséhez szükséges méltányos jövedelmet állapítja meg),
 - a költségeket a gazdasághoz szorosan kapcsolódó vásárlók, vagy más néven tagok között arányosan felosztják
 - a befizetett összegért cserébe a vásárló rendszeresen megkapja a termés neki járó részét” (ÖMK 2013, 7).

Módszertan

Az őstermelők számának feltérképezéséhez a térségi falugazdászokkal, a közösségi mezőgazdaság térségi megjelenését jelentő gazdaság megismeréséhez pedig a tulajdonossal készítettem személyes interjút. /Az őstermelőkre vonatkozó adatok begyűjtése komoly nehézségeket okozott, a falugazdászok csak a gazdálkodók számáról, illetve főbb, általánosabb termékek köréről adtak információt./

A következő kérdésekre kerestem a választ:

1. Hogyan alakul az őstermelők száma a térségben?
2. Van-e lényeges különbség a két járás őstermelőinek számában?

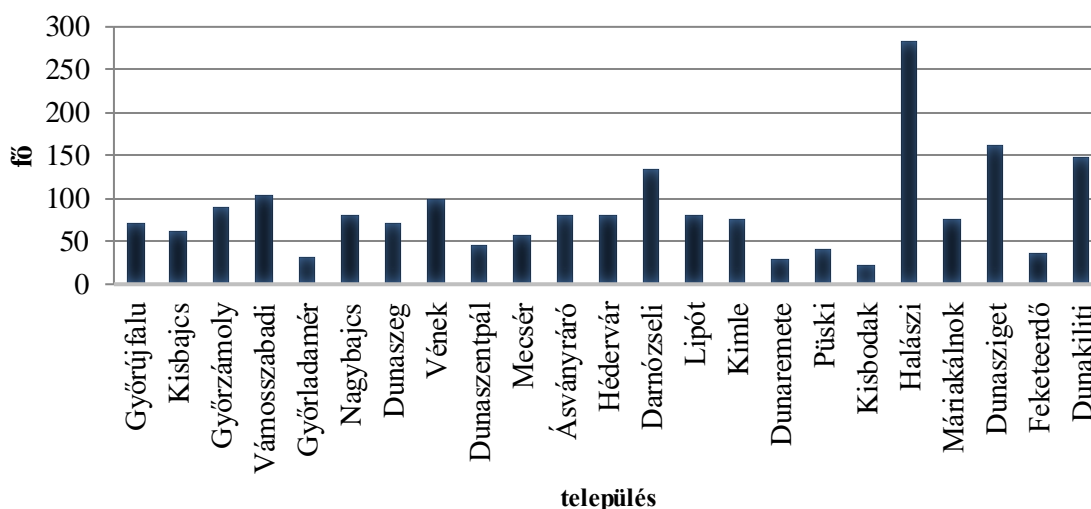
3. Van-e kapcsolat az őstermelők száma és a területi egység, illetve a Győrtől való távolság között?

Az értékeléshez arányszámokat, vegyes kapcsolatot leíró mutatót, korreláció- és regresszióanalízist alkalmaztam, valamint két minta átlagát és szórását hasonlítottam össze.

Szigetközi őstermelők

A falugazdász hálózattól begyűjtött adatokat felhasználva a vizsgált 23 településen (2017 márciusában) 1 973 fő őstermelőt írtam össze (1. ábra).

1. ábra: Őstermelők számának alakulása településenként (2017. március)

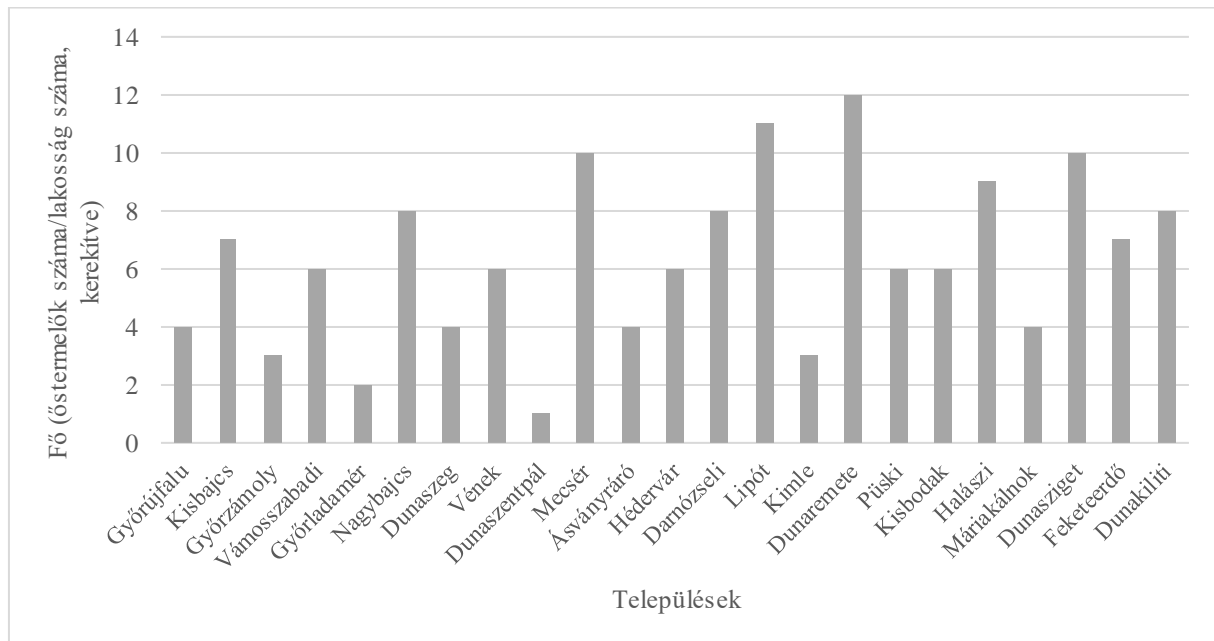
Forrás: saját vizsgálatok

Kíváncsi voltam hogyan alakul számuk Györhöz közeledve, kimutatható-e kapcsolat a számuk és Győrtől való távolság között, illetve hogy van-e lényeges különbség a két járás (győri és mosonmagyaróvári) őstermelőinek számának alakulásában.

Az őstermelők közül 717 fő az Alsó-Szigetközben, 1 256 fő a Felső-Szigetközben gazdálkodik. Sokkal pontosabb képet kapunk, ha az őstermelők számát a település lakosságához viszonyítjuk (adott településen az őstermelők száma/adott település lakosság száma, kerekítve), amely mutatószámot őstermelői arányszám néven használok a továbbiakban.

A 2. ábrán a Győrtől való távolság (növekvő távolság) sorrendjében tüntettem fel a településeket. Az őstermelői arányszámokat értékelve látható (Győrladamér kivételével – ez a település a lakosság számának és épített házak számának növekedése tekintetében a vizsgálataim szerint a harmadik helyen áll; 10,6 km-re fekszik Győrtől, a megközelíthetőség, az infrastruktúra kiépítettsége miatt igen kedvelt a városból kiköltözők, vagy a környéken letelepülni szándékozók körében), hogy számuk nem csökken Györhöz közeledve. Ennek oka lehet, hogy vasárnaponként Győrben évtizedek óta hagyományos termelői piacot tartanak, melyet a termelők könnyen, gyorsan megközelíthetnek, és ott tudják termékeiket értékesíteni.

2. ábra: Östermelők számának alakulása az adott település lakosságához viszonyítva, 2017

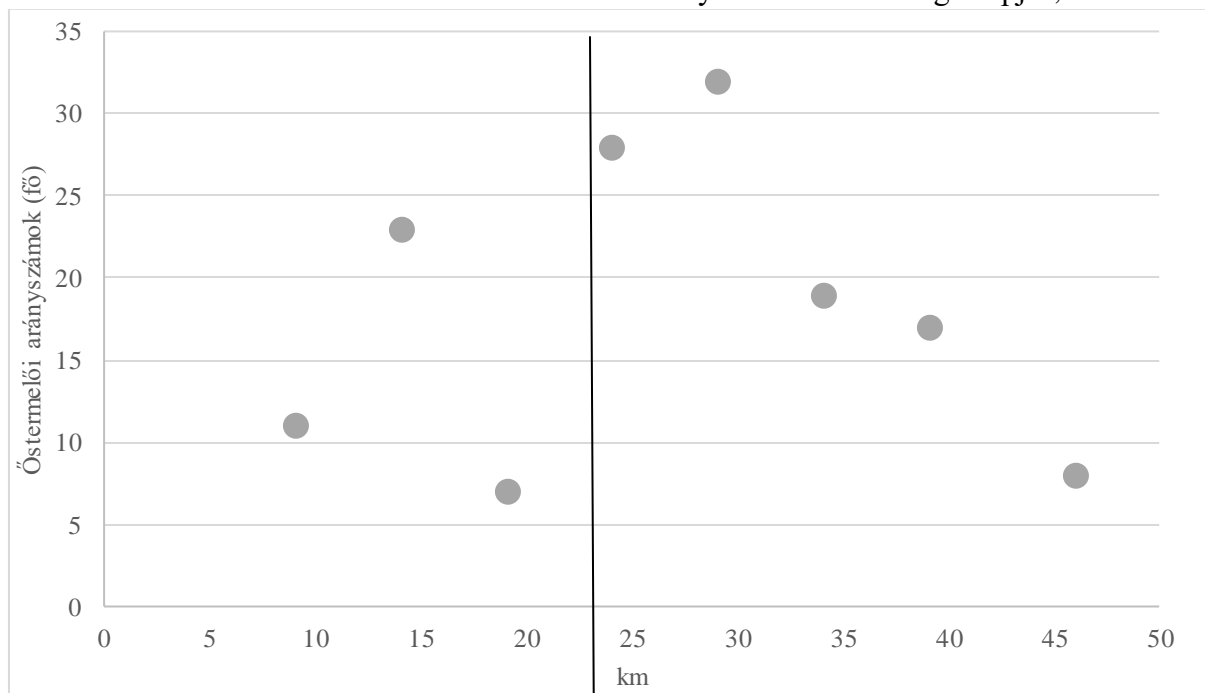
Forrás: saját vizsgálat

Az ábrából látszik, hogy a mosonmagyaróvári járásban az östermelői arányszámok sokkal magasabbak, a mosonmagyaróvári helyi piacnak, a Szigetközi szatyornak, a mezőgazdasági hagyományok jobb kihasználtságának, az „intenzívebb” mezőgazdaságnak köszönhetően. A két járásban található östermelők számának átlagát és szórását 5%-os szignifikancia szinten megvizsgálva nem mutatható ki lényeges különbség. A területi elhelyezkedés és az östermelők számának alakulását vizsgálva megállapítható, hogy nagyon gyenge ($H=0,12$) közöttük a kapcsolat, illetve a területi elhelyezkedés 1,4 %-ban befolyásolja a vállalkozások számát.

Az előző két állítás oka, hogy mindkét járás székhelyén találunk termelői piacot, így a termelőknek van lehetőségük a megfelelő értékesítésre és a vásárlóikkal történő kapcsolat fenntartására.

A Győrtől való távolság és az östermelők száma (a viszonyítás alapjai az östermelői arányszámok voltak) (3. ábra) közötti összefüggést a lineáris regressziós egyenlet írja le a legjobban. Ez alapján kijelenthető, hogy a Győrtől való távolság ($r = -0,06$) és az östermelők száma között nincs kapcsolat – ahogy közeledünk Győrhöz, számuk nem csökken –, ugyanakkor jól látszik, hogy az agglomeráción kívül magasabbak az arányszámok. A távolság 0,3%-ban befolyásolja a számok alakulását. Az ábrán azonban jól látszik az agglomeráció határa, mint éles választóvonal jelentkezik.

3. ábra: Az őstermelők számának alakulása a Győrtől mért távolság alapján, 2017

A győri agglomeráció határa (kb. 24 km)

Forrás: saját vizsgálat

A térség őstermelői főként zöldséget, gyümölcsöt, mézet, tojást és baromfihúst állítanak elő a gazdaságaikban. Növelik a késztermékek körét (sajtot készítenek, savanyított káposzta), mivel a fogyasztók egyre inkább a nagyobb hozzáadott értékű terméket és késztermékeket keresik. Mindezek mellett a gazdák törekednek a különlegesebb mézek előállítására, a melléktermékeket (propolisz, virágpór) is a piacra vinni, a fogyasztók számára csábítóbb csomagolás, kiszerelés biztosítására is.

Az őstermelők által előállított termékek körének, sajátosságainak értékelése egy következő lépése a vizsgálatnak.

CSA a Szigetközben

A közösségi mezőgazdaságra vonatkozóan nem fogalmaztam meg kérdést, mivel egyelőre szerepe elenyésző, viszont jelen van a térségben, így rövid bemutatását fontosnak tartottam.

Szigetköz területén Szigetközi Szatyor közösség néven Mosonmagyaróváron találunk bevásárló közösséget, amely 2014-ben jött létre, Mosonmagyaróvár kb. 40 km-es körzetéből tartoznak hozzá termelők (15–20 termelő). A Szatyorban megtalálhatók: idényzöldségek, gyümölcsök, savanyúság, fűj, házikolbász, füstölt sertéshúsáru, tepertő, mangalica termékek, kecske- és tehéntej-termékek, sajtok, házi vaj, túró, tej, lekvárok, szörpök, csírák, homoktövis termékek, méz, stb.

Zöldékközösségeként pedig (szintén a mosonmagyaróvári járásban) a Dunaszigeti Zöldsékközösség jelent meg 2013-ban. A gazdaság ökológiai tájgazdálkodást folytat, vegyszer- és műtrágyamentes, biodinamikus módszereket használnak, igazodnak a természet ritmusához és rendjéhez gazdálkodásuk során. A gazdaság részes rendszerben működik, a tagok az egész éves működés valós költségeit fizetik ki havonta, egyfajta „átalányár” formájában. A befizetett összegért cserébe az év során osztoznak a gazdaság terményein, 2016-ban 30 családot láttak el zöldséggel. A kertben jelenleg 45féle zöldség, gyógy-és fűszernövényt termesztenek. A

zöldsékosarak átadása közösségi esemény, minden családnak magának kell gondoskodnia arról, hogy az általa megvásárolt zöldségekért elmenjen, így a tagok minden csütörtökön a Szigetköz Szatyor vásárán szerezhetik be aktuális kosarukat. A Zöldségközösség nyílt napokat, kerti programokat szervez, ha nagyobb mennyiségű termés van valamiből, mint ami a kosarakba rakható lenne, „szedd magad” alkalmakat szerveznek, ahol a tagok ingyen egészíthetik ki kosaruk tartalmát.

A közösség által támogatott mezőgazdaság formáinak a tájegységben történő megerősödése, elterjedése és népszerűsödése nagymértékben hozzájárulhat a térség mezőgazdaságának megújulásához.

Hazánkban jellemzően a nagyvárosokban és agglomerációjukban szerveződtek közösségek. Ahogy azonban látható az általam vizsgált területen, nem a térségi nagyvárosban és/vagy környékén, hanem éppen ellenkezőleg a tájegység másik pólusán, Mosonmagyaróváron és környékén találhatunk ilyen közösségeket a tájegység sajátos társadalmi-gazdasági-természeti kapcsolatának és annak a mezőgazdaságra gyakorolt hatásának eredményeként.

Összefoglalás

A mezőgazdaságot érintő nehézségek, az általánosságban érvényesülő tendenciák a Szigetköz mezőgazdaságát is jellemzik. Elenyésző a mezőgazdasági termelők száma, az őstermelői „életforma” nehézségei miatt a napi munka után kevesen vállalják még az otthoni gazdálkodás terheit is. Az őstermelők számát értékelve látható, hogy a mezőgazdasági vállalkozásokhoz hasonlóan ők is a mosonmagyaróvári térségben tevékenykednek nagyobb számban. Számuk a győri járás szigetközi településein Győrhez közeledve nem csökken jelentősen, köszönhetően a győri termelői piacon való értékesítési lehetőségnek.

A termelők a megváltozott fogyasztói szokásokat felismerve nagy hangsúlyt fektetnek a hozzáadott érték növelésére és a marketing eszközök alkalmazására.

A városkörnyéki mezőgazdaság formáját (CSA) értékelve látható, hogy a térségben sajátosságosan nem Győr körül, hanem Mosonmagyaróvár körül szerveződött. Szerepe még csekély, de a tudatos (városi?) fogyasztói igényeket, a táj sajátosságait figyelembe vevő, a termelő és fogyasztó közötti kapcsolaton alapuló mezőgazdasági forma megjelent és működik a térségben is.

Irodalomjegyzék

- Benedek Zs. (2014): *A rövid ellátási láncok hatásai. Összefoglaló a nemzetközi szakirodalom és a hazai tapasztalatok alapján.* Műhelytanulmányok 2014/8. Magyar Tudományos Akadémia, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Dusek T., Koppány K., Kovács N., Szabó D. R. (2015): A győri járműipari körzet hozzáadott értékének becslése. *Területi Statisztika*, 1. 76–87. o.
- Gombkötő N., Vincze J., Hegyi J., Kacz K. (2017): Község által támogatott mezőgazdaság regionális vizsgálata. *Gazdálkodás*, 2. 130–143. o.
- Horváth E. (2016): Agglomeráció és/vagy mezőgazdaság? Agglomerációs települések mezőgazdaságának vizsgálata a szigetközben. In: Szalka É., Bali Papp Á. (szerk.) *XXXVI. Óvári Tudományos Nap: Hagyomány és innováció az agrár- és élelmiszergazdaságban.* Széchenyi István Egyetem, Mosonmagyaróvár. 204–209. o.
- Horváth E. (2017): Agglomerációs települések mezőgazdaságának vizsgálata I. In: Reisinger A., Kecskés P. (szerk.) *"Ifjúság - jövőképek" Kautz Gyula Emlékkonferencia Konferencia kötet.* Széchenyi István Egyetem, Győr. 9. p.
- Koscsó A. (2014): *A hazai mezőgazdaság helyzete és az ágazat őstermelőinek gazdálkodási sajátosságai.* Szakdolgozat. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.

NAK [Nemzeti Agrárgazdasági Kamra] (2016): *Helyi élelmiszerek kézikönyv*.
Ökológiai Mezőgazdasági Kutatóintézet (2013): *Közösség által támogatott mezőgazdaság*.
Budapest.
www.szigetkoziszatyor.ehseguzo.hu/